

בעלי חיים לעזרת האדם

תחום התרפיה באמצעות בעלי חיים קיבל בשנים האחרונות הכרה מקצועית במערך הטיפול והשיקומי בעולם. שימוש בסוגים שונים של חיות הבאות לעזרת האדם מביא תוצאות מרשימות, הן בהיבט הפיזי- המוטורי, הן בהיבט הנפשי וגם בהיבט החברתי. מה כדאי לדעת על הזואותרפיה (טיפול באמצעות בעלי חיים) כסיוע מוצלח למבוגרים ולילדים. מאת איריס לקנר

השימוש בחיות מחמד למטרות טיפוליות ושיקומיות הוא עתיק יומין. בתרבויות קדומות, באמונות וודו וגם בדת היהודית השתמשו בחיות כסגולה לריפוי. היוונים הקדמונים ידעו שלמעט עם חיות יש השלכות נפשיות משמעותיות. היוונים השתמשו, למשל, בנחשים ובכלבים כסגולה לריפוי, ובסוסים לעזרת נכים.

תוכנית תרפיה באמצעות חיות לילדים נכים, הופעלה ב-GHEEL שבבלגיה במאה התשיעית לספירה. התערבות טיפולית בעזרת חיות התקיימה בגרמניה משנת 1967 במוסד לחולי אפילפסיה. ב-1919 השתמשו בכלבים בבית- החולים הפסיכיאטרי סנט אליזבת בווינגטון, ומאוחר יותר הוכנס השימוש בחיות מחמד לבית-החולים השיקומי של חיל האוויר של ארצות הברית. ד"ר אהרון קטשר, אחד החוקרים הבולטים בתחום זה, מציין שחיות מחמד יכולות לספק מספר פונקציות בסיסיות עבור בני האדם: החל מאמצעי להפגת בדידות ודיכאון, דרך

מקור לדאגה יומיומית לזולת (במובנה החיובי) המשליכה על הבעלים, וכלה בתעסוקה ובפעילות פיזית עד ליצירת קשר גופני, הבעת חיבה, וכן תחושת ביטחון.

בשיטת הזואותרפיה נעזרים בבעלי חיים (זואו = בעלי חיים, תרפיה = טיפול) לטיפול באדם, והוא תלוי בשיטת הפעולה בין האדם לבעל-החיים. באנגלית נקרא התחום AAT - Animal Assisted Therapy, ובטיפול מסוג זה משלבים אנשי מקצוע מתחומים שונים: פסיכולוגים, סוציולוגים, רופאים, וטרינרים וזואולוגים.

לפני התחלת הטיפול בודקים מה הם צורכי המטופל, ובהתאם לכך בוחרים את אנשי המקצוע המתמחים בבעיה. לדוגמה: נכה המטופל באמצעות סוסים (רכיבה טיפולית), יזדקק גם לרופא מתמחה בפיזיולוגיה, או נפגע הלם קרב, המטופל באמצעות חיה אישית, יזדקק לעזרת הזואולוג, שעבודתו מתמקדת באתולוגיה (= התנהגות בעלי חיים). חשוב והכרחי שיהיה שיתוף פעולה בין המטפלים השונים (אנשי הצוות) על מנת שהטיפול יצליח.

סוגי בעלי-חיים שבהם נעזרים בטיפול

הזואותרפיה נעזרת ביונקים, בעופות, בזוחלים, בדגים ובחסרי חוליות. כלומר, החל מבעלי חיים קטנים, כגון פרפרים, ועד לגדולים כמו סוסים. חלוקה נוספת של בעלי החיים מתייחסת לסוגי החיות שבהן נעשה שימוש: חיות בר, חיות אקזוטיות, חיות מבויתות, חיות משק, חיות בית, חיות מחמד, חיות נוי, חיות מאלופות ועוד. בעלי החיים הנפוצים ביותר הם כלבים וסוסים. טיפול וסיוע בעזרת בעלי חיים יכול להיעשות

גם עם ארנבות, שרקנים, אוגרים, איגואנות, צבים ואפילו נחשים. למשל, עבודה עם נחשים יעילה לטיפול בילדים הסובלים מהפרעות רגשיות ומפחדים, ולטיפול במבוגרים הסובלים מבעיות מוטוריקה עדינה או תחושה.

יתרונות של שיטת הטיפול בחיות

מומחים מציינים מספר יתרונות לטיפול בזואותרפיה, בייחוד בתחומים שבהם שיטות רפיו מסורתיות נכשלו.

- כל אדם זקוק למלא את הצורך הבסיסי של לאהוב ולהיות נאהב.
- בעלי חיים מעניקים אהבה ללא תנאי, ללא ביקורת ושיפוט, ומאפשרים לאהוב אותם גם אם לפעמים האהבה פירושה הצקות ואי-נוחות.
- התלות הילדותית שבעל חיים מפגין כלפי האדם שאיתו, גורמת לתגובה של תמיכה ומתן הגנה.
- מערכת היחסים הללו מאפשרות - בייחוד לילדים - להרגיש בעלי ערך עצמי, נחוצים ועוזרים.
- המגע הרך של הפרווה וחמימות הגוף, משרים על הילדים אווירה נעימה ומעין הרפיה רגשית שמסייעת להרגיש נינוח ורגוע.
- יצירת קשר עם בעל חיים מפחיתה תחושות של בדידות אצל ילדים שנשארים לבדם שעות רבות בבית, ושל ילדים שאינם מקובלים בחברה או דחויים בשל מראה חיצוני או נכות כלשהי.

- יצירת קשר עם חיות אינה דורשת מיומנות מילולית.
- קשרים הדדיים בין ילדים ומטופלים בכלל לבעלי חיים עוזרים גם לבריאות הכללית. מחקרים הראו, שבעלי חיים משפיעים לטובה על מדדים פיזיולוגיים דוגמת רמות לחץ דם, טריגליצרידים בדם, קצב פעימות הלב ולחץ וחרדה.
- במישור הקוגניטיבי, לימוד והכרת בעל חיים מעוררים סקרנות ורצון להכיר את אורח חייו, התנהגותו והדרכים ליצור איתו קשר.

בסרטי קולנוע רבים מככבים בעלי החיים, ביניהם הכלבה לאסי, העופר ב"במבי", פו הדב, מיקי מאוס. היבט טיפולי ראוי לדוגמה בסרטו של רוברט רדפורד "הלוחש לסוסים", מ-1998, הממחיש כיצד טיפול באמצעות רכיבה יכול לסייע לנערה עם צרכים מיוחדים.

istockphoto

מרכזי טיפול בישראל

בישראל פועלים מספר מרכזים המתמחים בזואותרפיה, שכבר הוכיחו הצלחות בשיקום מבוגרים ובטיפול בילדים עם בעיות מסוגים שונים. בעמותת "המרכז לרכיבה טיפולית בישראל" נעזרים בסוסים ובכלבים. את המרכז הממוקם בתל מונד הקימה לפני 20 שנה קבוצת תורמים בעלי חזון, והוא פועל ללא מטרת רווח. העמותה מבוססת על תרומות. המשימה שלה - יישום שיטות טיפול תרפיות באמצעות בעלי חיים, סוסים וכלבים,

למען שיפור היכולות הפיזיות, המוטוריות והנפשיות, וחיצוק הביטחון העצמי.

לדברי הסמנכ"ל, מנחם שדה לבן, "למרכז מגיעים ילדים בעלי צרכים מיוחדים, שסובלים מתסמונות שונות, כגון: אוטיזם, שיתוק מוחין, עיוורים, ילדים מהחינוך המיוחד, ילדים ומבוגרים הסובלים מפיגור שכלי, נכי צה"ל פגועי ראש, ילדים עם הפרעות קשב וריכוז, ואנשים הנמצאים בתהליך תרפיה נפשית לאחר גמילה מסמים.

"בחלק מהמטופלים - גם באמצעות סוסים וגם בכלבים - נדרש לעיתים רק טיפול קצר, ובביקור אחד ניתן להגיע להתקדמות. את אופי הטיפול קובעים גורמים מקצועיים,

"בחלק מהמטופלים - גם באמצעות סוסים וגם בכלבים - נדרש לעיתים רק טיפול קצר, ובביקור אחד ניתן להגיע להתקדמות. את אופי הטיפול קובעים גורמים מקצועיים,

כגון עובדת סוציאלית ומדריכים מיוחדים לרכיבה טיפולית בעלי ניסיון במגוון פתרונות בהתאם ללקות המטופל. במהלך השיבה נקבע אופי הטיפול ומשך הזמן שלו. טיפול סטנדרטי לוקח בין 30 ל-45 דקות."

שדה לבן מציין, כי "בנוסף למדריך, השיעור (= טיפול) מתקיים בסיוע של מתנדבים המובילים את הסוס או הולכים לצידו, כדי לשמור על המטופל. חשיבות המתנדבים היא עצומה, כי בלעדיהם לא יתקיים השיעור. לפעמים, משולבות גם פיזיותרפיסטיות מומחית לפיזיותרפיה באמצעות סוסים, וכן מרפאה בעיסוק, לחלק מהילדים שבאים לכיתה עם הכלב, והם עושים פעילויות ביחד."

היכן מתבצעת הכשרת המדריכים וכיצד נבחרים בעלי החיים?

שדה לבן: "הכשרת המדריכים נעשית במכון ווינגייט, שם מתקיימים קורסים לרכיבה טיפולית, אך את הסטאז' עושים אצלנו. יש גם מסלול דומה בסמינר לווינסקי. לגבי הכלבים, הטיפול באמצעותם הרבה יותר רגשי. כלבים מביאים להקניית ביטחון עצמי ולהוצאת פחדים. כאשר ילד נמצא עם כלב - כל אחד מטופל בכלב קבוע - לומדים עליו דברים שלא יודעים עליו בדרך אחרת, והילד רוכש משמעת ואיכויות אחרות. "בנוגע לבחירת החיות - "לשמחתנו, יש לנו את אחד המומחים הגדולים בארץ המתמחה בכלבייה טיפולית, מה שמבטיח

האם טיפולים כאלה לא יוצרים תלות בכך?
"תלות אינה המילה הנכונה. קופות החולים
אמנם נותנות תקציב מוגבל, אך ברוב
המקרים ההורים והמשפחות מחשיכים
להגיע עם יקיריהם. יש מי שנכון לגביו
להמשיך כל החיים... ויש מי שתקופה
מוגדרת נכונה עבורו. צריך לבחון כל מקרה
לגופו".

כלב נחייה משנה את החיים

נועה פולבר, עובדת סוציאלית קהילתית בעמותת "אופק לילדינו" של הורים לילדים עיוורים ולקויי ראייה, מחדדת עוד יותר את המשמעות של טיפול באמצעות בעלי חיים. "לילדים עם צרכים מיוחדים יש חיבור מיוחד לבעלי חיים, המתבסס על חום וקשר. דרך המגע אפשר לקדם מאוד את מצבם של מטופלים. חלק מהילדים מאוד בודדים והקשר עם חיות נותן להם אהבה וחברה, שלהן הם זקוקים".

פולבר מציינת, כי "במקרים רבים שבהם הכלבים לא מתאימים לנחייה, ממליצים לתת אותם לאדם עם צרכים מיוחדים כדי לחזק אצלו את ההקשר החברתי. כלבי נחייה לא ניתנים לאנשים מתחת לגיל 18, כי הקשר הזה דורש אחריות ובגרות".

בארץ קיימות שתי כלביות לכלבי נחייה, אחת, בקיבוץ סאסא בצפון, והשנייה, בבית עובד. לדברי **נוח בראון, מנהל המרכז הישראלי לכלבי נחייה בבית עובד**, "השימוש בכלבי נחייה משנה את החיים מקצה לקצה, והאופן שבו זה נעשה שונה מאדם לאדם".

איציק בן דוד, האמון במרכז על קשרי קהילה, עיוור שנעזר בכלב נחייה, מסביר, כי "רוב כלבי הנחייה בעולם הם מגזעי גולדן ריטרבר ולברדור או הכלאה ביניהם. יש בשוליים גזעים נוספים, כמו כלבי רועים או פודל גבוה. שני הסוגים הנפוצים הם כלבים נשלטים, נעימים ורכים. יחד עם זאת, יש להם יכולת להוביל ולהיות ממוקדים לצורכי הבעלים".

בזכות מוחו היצירתי, הכלב ימצא פתרונות ויוביל את האדם העיוור. הוא נשלט בזה שהוא מוכן לציית לפקודות שהאדם פוקד עליו לעשות. הכלב עצמו נבחר כי יש לו יכולת לעשות זאת. לעתים מתחילים בהכשרה של מספר כלבים, אבל 50% מהם

יכולים "לנשור" בדרך. הכלב צריך להיות רגוע ושלו, לא לחיץ, ושגירויים סביבתיים לא יסיחו את דעתו. כלבי נחייה עוברים הרבה ידיים. בשלב הראשון הם נמצאים עם האם הביולוגית. אחר-כך בשנתם הראשונה הם עוברים למשפחה אומנת המביינת אותם. לאחר שנה, הם יועברו למרכז לעבור את הכשרתם לתקופה של עוד חצי שנה. בסיום התהליך, המדריך יוצא מכוסה עיניים, עם הכלב, כדי לעמוד על כשירותו. רק אז הכלב מוצמד לאדם העיוור.

לדברי בראון, כל המטפלים עברו הכשרה לכך. המנכ"ל עבר הכשרה בארה"ב ובאנגליה במשך שנים. מדריכים אחרים עברו הכשרות באוסטרליה ובישראל. "חשוב לציין, שאנחנו עומדים בתקן של הפדריה העולמית של כלבי נחייה השולחת לארץ צוות מקצועי כל כמה שנים כדי לבדוק אם כל מערך הפעולה שלנו תקין, ולתת לנו אישורים מתאימים".

כרגע יש בכלביה 25-30 גורים, ואצל משפחות אומנות 60. אחד היתרונות של הגזעים הללו, שקל להעביר אותם מיד ליד. אחרי הכשרתו, הכלב ישמש את העיוור במקום המקל. כך הדומם הופך להיות חי, נושם ומוביל".

נחשים נגד חרדות ופחדים

רם אדור, מ'משק החי' בקיבוץ סעד, שגם בו מטפלים באמצעות בעלי חיים, אומר, שאצלם נעזרים בארנבות, בשרקנים, בסוסים, בזוחלים, בצבים, בחותמניות ובעיזים. "לכל מטופל אני משתמש במגוון בעלי החיים שלנו, כדי להתאים בדרך המיטבית את היתרונות היחסיים של כל בעל חיים לליקוי שלו".

ילד שחסרה לו לדוגמה היררכיה משפחתית, אקה לבעלי חיים המתנהלים בדרך "משפחתית". מטופל עם חרדות ופחדים יכול להיעזר בנחש, ולמי שיש בעיה של ביטחון עצמי, עבודה עם חיה גדולה, כמו סוס, יכולה לעזור".

בהתייחס לבעלי חיים אחרים, אומר אדור, כי "ארנבות הן יעילות - אפשר להחזיק אותן, הן פרוותיות, רכות, נעימות וקלות לטיפול. ארנבים גם חיים כמשפחה. אני משתמש בסטואציות שונות אצל החיות כדי להגיע אל המטופל. וכך המטופלים עצמם הופכים

בחירה מוקפדת. הסוסים לא עוברים אילוף מיוחד, אלא נבחרים לפי השורשים וההיסטוריה שלהם, ומנסים להתאים אותם לצורכי המטופלים. יש לנו 28 סוסים ו-20 כלבים. בנוסף, יש לנו כרכרה עבור מי שמפחד או לא יכול לעלות על סוס".

מאיזה גיל אפשר להתחיל טיפול באמצעות בעלי חיים?

"עם כלבים - החל מגיל 4, ועם סוסים - מגיל 5-6. ישנם ילדים שהמדריך יושב איתם על הסוס".

האם קיימת הכרה ממסדית בזאוארטרפיה?

"הטיפולים מוכרים ע"י קופות החולים ומשרד הבריאות. כיום, הטיפול הזה מוכר בכל העולם".

מה מייחד סוסים וכלבים מבעלי חיים אחרים?

"הקשר החזק בין כלבים לבני אדם ידוע, ולא בכדי נאמר כי 'הכלב הוא ידידו הטוב של האדם'. כלבים מקבלים ומעניקים חום ואהבה. באמצעותם ניתן גם ללמוד על הילד ועל התנהגותו. יש לנו חולי נפש שבאים, מברישים ומלטפים את הכלבים, ומי שיכול גם הולך איתם לטייל. למטופלי שיתוק מוחין אנו נותנים כלב קטן, ופתאום הם מחייכים, שמחים, וההורים והמטפלים מדווחים על התקדמות מדהימה. יש לנו כלבים מגזעים שונים, ביניהם קינג צ'ארלס, קטנים מעורבים וכלבה ווימארית אחת.

"בהתייחס לסוסים - חלק מהמאפיינים של תכונות הכלבים בקשר שלהם עם בני אדם, תופס גם אצלם. הישיבה על הסוס מאוד משמעותית להפעלת השרירים של אנשים עם מוגבלויות שונות. היא מאתגרת וחשובה לפיזיולוגיה. מי שמתקדם, עושה גם קצת ריצה. מבחינת תחושה, כאשר סוס מלטף אותך או מריח אותך, זה סימן לחיבה רבה, וכאשר מטופל מרגיש ויודע זאת, הסיפוק והביטחון שזה נותן בו, ענקיים".

מעלים את הקשב והריכוז

בהתאם לכך. בנוסף, לעבודה בסביבת מים יש השפעה מרגיעה, וכך גדלה היעילות הטיפול. הטיפולים העלו את רמות הקשב והריכוז אצל ילדים שסבלו מבעיות אלה. באמצעות בעלי-חיים, מים ומוזיקה. טיפולים בחולי סרטן קשים, באמצעות דולפינים, השפיעו לחיוב על מצבם, עד כדי הפוגה במחלה אצל חלק מהם.

ייתכן שהשיפור נובע בשל ההתרגעות המושגת באמצעות הדולפינים, המסייעת להמרצת מערכת החיסון. נראה, שהצלילים שמפיקים הדולפינים משפיעים לטובה על מערכת החיסון. בניגוד לחיות אחרות המשמשות ככלי למטפל, דולפינים הם עצמם המטפלים.

וישנו עוד בעל חיים מרתק ואהוב שניתן לטפל בעזרתו - הדולפין. דולפינים מתאימים לטיפול בילדים הסובלים מאוטיזם, לאוכלוסיות עם קשיי תקשורת, תסמונת דאון, היפראקטיביות, קשיי ריכוז, הפרעות נוירולוגיות ותנועתיות, לקויי למידה, אנורקסיה, חירשות, עיוורון, מי שעברו התעללות מינית ולאנשים דיכאוניים. הטיפול באמצעות דולפינים משפר את מצב בריאותם של המטופלים, שטיפולים אחרים לא סייעו להם. לא אחת, הצחוק הראשון, המילים והתנועות הראשונות, לאחר תקופה ארוכה של תקיעות וקושי, נעשים בחברת הדולפינים.

לדולפינים יש אינטליגנציה גבוהה, וישנה סברה שיש להם יכולת לזהות בעיות אצל אנשים הנמצאים בקרבתם ולפעול

למטפלים, כי הם מטפלים בחיה. הנתונה והדאגה עושה טוב לאדם. לרוב, אנחנו נכנסים לבית החיה בפינת החי. אך לפעמים, בעת הצורך גם ניסע אל מטופל שמתקשה להגיע אלינו. חשוב לא לכבול את החיה לסביבה לא נוחה ולהכניסה למצבים שאינה מורגלת בהם."

ענבל סרט, המתמחה בסיוע לבעלי צרכים מיוחדים באמצעות בעלי כנף, אומרת, כי "תרפיה עם תוכים משפרת את המוטוריקה העדינה והגסה, ואילוף ציפורים תורם לביטחון העצמי של הילד ולמיקוד הקשב והריכוז שלו".

